

NAKU

NASJONALT KOMPETANSEMILJØ
OM UTVIKLINGSHEMMING

Utvikling

OKTOBER 2014 NUMMER 3 ÅRGANG 8 WWW.NAKU.NO

TEMA:
Kunnskap

Kronikk: Professor og leder i NAKU Karl Elling Ellingsen

**Kunnskap – en frigjørende kraft til å støtte,
utvikle og forandre**

Bestill gratis abonnement på naku@hist.no

NAKU

NASJONALT KOMPETANSEMILJØ
OM UTVIKLINGSHEMNING

Utvikling kommer ut med fire utgaver i året og abonnement er gratis ved henvendelse til NAKU. Redaksjonen forbeholder seg retten til å korte ned bidrag.

ANS. REDAKTØR

Karl Elling Ellingsen

REDAKTØR

Kim Berge

REDAKSJON

Karl Elling Ellingsen

Kim Berge

Laila Hoff Johansen

Lis Cathrin Stavrum

Kari Wuttudal

Synnøve Aasan

PÅ FORSIDEN

Geir T. Kildal

ISSN

1504-7016

1893-6350 (online)

BIDRAGSYTERE

Marit Bendz

LAYOUT OG PRODUKSJON

Klipp og Lim AS, Trondheim

FORSIDEFOTO

Marit Bendz

KONTAKT

Redaksjonen tar i mot tips på

TEL. 73 55 93 86

E-POST naku@hist.no

www.naku.no

s. 3 **PÅ JOBB**

s. 4 **NYTT OG NYTTIG**

s. 5 **REPORTASJE:**

Kunnskapsbankforbindelser

s. 10 **LÆR MER**

s. 11 **ARTIKKEL:**

*Hvor er kunnskapen
og hvordan kan vi ta den i
bruk?*

s. 14 **KRONIKK:**

*Professor, daglig leder NAKU
Karl Elling Ellingsen*

Leder

Hvordan sørger vi for å holde oss faglig oppdatert?

SOLRUN JOHANNE
VALEN

DEKAN HØGSKOLEN
I SØR-TRØNDELAG
– AHS

Denne problemstillingen er aktuell innen all virksomhet som krever kompetanse. For ledere er det å etablere kultur for faglig og etisk refleksjon i kollegiet en viktig oppgave. På samme måte trenger ledere å holde seg oppdatert for å inspirere sine medarbeidere og å kjenne seg trygg på at en leder virksomheten på faglig forsvarlig nivå. Arbeidsmiljø som har fagutviklingsdiskusjoner jevnlig, har gjerne også engasjerte medarbeidere som trives i jobben.

Da jeg var kommunal enhetsleder med mange helse- og sosialfaglige medarbeidere, var det en stadig utfordring å legge til rette for faglig oppdatering. Det holder ikke å kjøpe inn aktuell faglitteratur, det var vanskelig å finne tid til å lese den. Og om vi hadde råd til å sende noen for å delta på kurs og konferanser, ga det begrenset effekt i form av oppdatert faglig kunnskap for hele personalgruppen. Nå som dekan, er jeg opptatt av at vi trenger å etablere bevissthet på ansvaret for å holde seg faglig oppdatert, slik Elisabeth Borg ved Marensro poengterer (side 9). Jeg vil at våre studenter innarbeider vanen med å følge med på fagutviklingen, på samme måte som undervisningen er oppdatert og formidler det som skjer innen faget, både i forskning, teoriutvikling og tjenesteutvikling, for å

løse oppgavene best mulig.

Samtidig er det min erfaring at det også kan være fare for at noen i et fagmiljø har de rette svarene og at det blir vanskelig for den enkelte medarbeider å ta opp til diskusjon det en kjenner er vanskelig. Trygg og åpen fagrefleksjon som gjør at alle kan bringe inne sine spørsmål og tanker uten at noen behersker «rett svar», er viktig for hver medarbeiders utvikling av godt faglig skjønn.

«NAKU sin oppgave er å bidra til at særlig kommunalt ansatte kan dra nytte av erfaringer i andre kommuner og at de har tilgang på forskning og fagutvikling ved høyskoler og universitet.» (Kim Berge på side 11 i dette nummer av Utvikling) NAKU portalen utgjør et svært verdifullt verktøy for at alle som arbeider med utviklingshemmede kan søke mer kunnskap. For alle rådmenn og kommunepolitikere som akkurat nå utformer neste års kommunebudsjett, kan det være en vesentlig og på lengre sikt rimelig, men verdifull investering å prioritere ikt-verktøy som sikrer tilgjengelighet for alle sine medarbeidere til denne kunnskapsportalen.

For det er fagutvikling som gjør at hver bruker opplever å bli møtt, sett og forstått som et helt menneske, som er målet.

Utvikling

Bladet Utvikling gis ut av Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU). NAKU er opprettet av Helsedirektoratet. NAKU skal bygge broer mellom fagmiljøer og tjenesteytere i kommunene,

slik at vi sammen kan jobbe for å bedre levekårene for mennesker med utviklingshemming. NAKU er opprettet som en selvstendig enhet ved Høgskolen i Sør-Trøndelag (HIST). Se www.naku.no.

Hvordan holder du deg faglig oppdatert? – Bruker du internett?

FRODE OVERVIK
PROSJEKTLEDER, VERNEPLEIER
BOVEILEDNINGSTJENESTEN, MALVIK
KOMMUNE

God yrkesutøvelse krever kontinuerlig faglig oppdatering.

Jeg holder meg oppdatert på mange ulike måter. Gjennom jobb har jeg mulighet til å delta på mange gode kurs og konferanser. Jeg får mye god faglig oppdatering igjennom kursene, og jeg er veldig fornøyd med at dette er et prioritert området hos oss.

En av de beste måtene å holde seg faglig oppdatert på er å lese nye bøker innenfor fagområde, men en hektisk hverdag setter altfor ofte en stopper for det. Det blir derfor ikke mange fagbøker jeg for tid til å lese i løpe av et år. Isteden blir det til at jeg bruker nettet mye. Jeg følger faglige nettsted og blogger jevnlig, og abonnerer på nyhetsbrev fra flere av disse. I tillegg følger jeg noen grupper i sosiale medier hvor det skjer faglig utveksling, tips og råd. Jeg bruker også nettet til å delta på digitale kurs og foredrag. Det er stadig flere gode leverandører av kurs på nettet. Kursene går over kortere perioder og mange av dem er gratis. Arrangører av konferanser og kurs tilgjengeliggjør ofte opptak av faglige innlegg og notater i etterkant av kursene de holder. Å lese eller se opptakene er en rimelig og god måte å få med seg nye trender og fagstoff på, og jeg gjør dette ofte.

GØRIL BREVIK MELBYE
FAGKONSULENT, AVD. FOR
NEVROHABILITERING VED OSLO
UNIVERSITETSSYKEHUS

I mitt arbeid som fagkonsulent får jeg mye faglig oppdatering i form av kurs og interne foredrag på min arbeidsplass.

Samtidig leser jeg meg opp på ulike emner gjennom fagbøker og ulike tidsskrift. Tidsskriftene er oftest papirbasert, men jeg leser også elektroniske varianter på nettet. For min egen del har det å ta videreutdanninger og master vært en god kilde for oppdatering og utvikling av fagkunnskap. Samtidig har det blitt en døråpner for andre emner innen fagfeltet som jeg nå ønsker å lære mer om. I tillegg har jeg engasjert meg i foreningsarbeid ved å ha frivillige verv, noe som også har gitt meg stort faglig utbytte. Internett er en kjapp og god arena for faglig påfyll. Jeg følger relevante faggrupper på facebook, hvor jeg får input om emner jeg kanskje ikke nødvendigvis møter i det daglige.

SILJE BJØRNHAUG
AVDELINGSLEDER I MOLDE KOMMUNE,
TILTAK FUNKSJONSHEMMEDE

Jeg er opptatt av å videreutvikle meg og det gjør jeg nå ved å gå studiet Ledelse av prosesser i regi av Høgskolen i Lillehammer.

Her blir jeg faglig oppdatert på masse nytt fagstoff knyttet til lederskap. Jeg er også utdannet vernepleier ved Høgskolen i Molde, så det er viktig for meg å holde meg faglig oppdatert på ny teori og metoder. Gode fagartikler og erfaringer som jeg kan finne i ulike fagblad er spennende lesning, samt fagbøker som jeg har brukt under studiet. Tiltak funksjonshemmede har også en kompetansegruppe som jeg er medlem av og her blir det arbeidet systematisk for å øke kompetanse for de ansatte i kommune. Vi prioriterer at flest mulig av de ansatte skal gjennomgå flere e-læringskurs. Dette ser vi er svært nyttig for å lære mer om ulike faglige tema og oppfriskning av kunnskapen. E-læring fungerer utmerket for opplæring/kursing og dette kan gjøres på pc hjemme eller på arbeid. Jeg prøver også å dra på aktuelle kurs som jeg føler jeg har behov for i min arbeids hverdag. Jeg bruker nettet en del for å innhente fagkunnskap. NAKU sine sider er informativ og nyttig i dette arbeidet. IKT verktøyene gjør det enkelt og raskt for oss til å innhente godt fagstoff.

NYTT OG NYTTIG

NAKU

facebook

Lik oss på
Facebook!

Forskingsrådet

Rapport fra ekspertgruppen i spesialpedagogikk

I Meld.St. 18 «Læring og felleskap» (2010-2011) foreslo regjeringen å nedsette en ekspertgruppe til å utarbeide en kunnskapsstatus og analyse over behov for videre satsning på spesialpedagogiske utdanninger og spesialpedagogisk forsknings- og utviklingsarbeid. I rapporten (2014) omtales mange områder, blant annet ASK (alternativ og supplerende kommunikasjon). Ekspertgruppen anbefaler bla. for ASK at det satses på etter- og videreutdanning for pedagoger, spesialpedagoger og lærere i ASK.

Lastes ned på www.forskningsradet.no

Lettlest ordbank

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har en ordbank på hjemmesiden sin. Denne skal være et hjelpemiddel for mennesker med utviklingshemming. Ordbanken består av ca. 1000 ord som er fordelt på 11 sentrale samfunnstema.

Ordbanken finner du på www.bufetat.no

ARRANGEMENTER

DEN 3. NASJONALE KONFERANSEN OM UNGES HELSE arrangeres i Lillestrøm 17. og 18. november. Konferansen som åpnes av helseminister Bent Høie er for deg som arbeider innen barne- og voksenter tjenester i kommunale helse- og omsorgstjenester eller i spesialisthelsetjenesten.

Les mer på www.ungeshelse.no

PSYKISK HELSE OG UTVIKLINGSHEMMING- ET PRAKTISK FAGKURS arrangeres på Frambu 5. desember. Kurset ser på forebyggende og støttende tiltak og vil gjennom forelesninger og brukerhistorier gi økt kunnskap om bla. psykisk helse hos barn og unge med lavt evnenivå og selvbilde og selvtillit hos barn med sjeldne diagnoser.

Les mer på www.frambu.no

Ny folkehelsemelding- kom med dine innspill

Regjeringen ønsker en bred satsing på folkehelse og vil styrke det forebyggende helsearbeidet. Nå kan du komme med dine innspill på hvordan regjeringen kan utvikle folkehelsepolitikken på ny nettside. Det er spesielt ønskelig at de tre innsatsområdene psykisk helse i folkehelsearbeidet, aktive eldre og helsevennlige valg løftes frem.

På nettsiden <http://folkehelsemelding.regjeringen.no> kan du gi dine innspill.

Starthjelp- foreldre til barn med funksjonsnedsettelse

Å få et barn med funksjonsnedsettelse får konsekvenser for hele familien. Det stilles store krav til det å være foreldre, ta seg av barnet og forholde seg til hjelpeapparatet som oftest er ukjent for de fleste. Oslo Universitetssykehus tilbyr derfor starthjelp, hvor målet er at foreldre som har barn fra 0 til 6 år med funksjonsnedsettelse skal lære mer om sin nye hverdag gjennom faglige foredrag og ved samtaler med andre foreldre som er i samme situasjon.

Les mer på www.nnds.no

Idehefte for alle som jobber med ungdom og voksne med utviklingshemming

Hefte «Følelser, kropp og samspill» fokuserer på hvordan man kan bruke metoder som tar hensyn til funksjonsnivå, følelsesmessig modning og ulike måter å lære på. Hefte kan brukes som utgangspunkt for læring og inneholder rollespill, leker, historier mm. Det kan brukes i skoler, familier, bofellesskap, arbeidsplasser og i fritiden. Hefte kan lastes ned på www.helsedirektoratet.no

Velkommen: Veronica Andersen, vikar Marte Birkeland, lærling Solveig Stensbø og Geir T. Kildal er klare for konsert sammen med Ragnvald Bø.

Kunnskapsbankforbindelser

REPORTASJE Ved Marenro i Skien er orkestergruppa på vei. Noen kommer i bil, andre bor så nær at de kan gå eller trille. Ragnvald Bø stemmer gitaren. Vernepleieren og hobbymusikeren har flere musikkgrupper på Marenro, i tillegg leder han Grevlingorkesteret med brukerne som har størst hjelpebehov.

Kristian Kyvik og Bjørn Holm er gode venner og fryder seg like mye over syngende og spille sammen med Ragnvald Bø.

TEKST OG FOTO: Marit Bendz

Enhetsleder Elisabeth Borg liker å stikke innom orkestergruppene når de spiller. Det er så fint å se gleden og entusiasmen i ansiktene til Chris Robin, Lene og de andre. Hun har nettopp vært inne på hjemmesiden til NAKU for å lese om kroniske smerter hos utviklingshemmede under Helse og omsorg.

- Jeg tenker mye på dem som ikke kan gjøre rede for at de har vondt et sted, det gjør noe med hele opplevelsen av dagen. Det følger en diagnose med hver bruker. Men alle er enkeltindivider, med ulike daglige behov alt etter dagsform. Det er viktig å se mennesket ut over en diagnose. Hvordan står det til mentalt? Har de det så bra? Slike

Vi ser på NAKU som en verdifull fagkilde og bruker den i opplæring. Kunnskapsbanken er stor og er av god kvalitet og er relevant. Et sted som har håndterlig informasjon.

*Terje Baasland,
enhetsleder habiliterings-
tjenesten for voksne i
Telemark*

spørsmål er Elisabeth opptatt av. Derfor har personalet på Marensro nettopp vært igjennom en periode med fokus på adferd, og har satset på mer kunnskap om psykisk helse.

For enhetslederen er det et tankekors at de som ikke har språk ikke klarer å fortelle at de har vondt et sted. Det er blitt oppdaget via fysioterapeut og ergoterapeut som peker i retning av at enkelte har slitt med et problem. Vi vet jo selv hvordan smerter, både fysiske og psykiske, kan overskygge hele livskvaliteten. Dersom man sliter med noe, har man verken matlyst eller glede av å være sammen med andre på ulike aktiviteter. Det gjelder i høy grad også ved psykiske plager.

- Det gjelder å se hele mennesket, ikke

bare diagnosen.

Diskolys og spilleglede

Marensro dag- og habiliteringssenter ble etablert i 1992, og har 34 tjenestemottakere daglig. I tillegg kommer noen deltagere på sine gode dager. Her er terapibasseng og sansehage, kjøkken og formingsrom. På musikkrommet har den første musikanten allerede kommet, Chris Robin skal spille tromme først. Men det kjekkeste er å synge, å holde mikrofonen og være Vokalist.

- Nøtteliten bor i toppen av et tre, synger og spiller Ragnvald, akkompagnert av forsiktige trommer.

- Han er aldri ferdig når han skal av sted. Og det er ikke alle musikerne heller.

Lene kommer i rullestolen sin sammen med Karine Nilsen. Ragnvald plasserer klokkespillet rett over hendene hennes. Først bryr hun seg ikke om det. Men når Ragnvald trekker for gardinene og slår på diskolysen, lyser ansiktet

Gode omgivelser: Enhetsleder Elisabeth Borg og vernepleier Terese Skare ved Marensro i Skien ønsker seg mer tid til å oppdatere seg faglig gjennom NAKU.

hennes opp også. Når høyttalerne sender ut blå bluestoner, begynner fingrene hennes å bevege seg, de høye, klare tonene fra klokkespillet får fram smilet.

Lederne på Marensro føler seg fram når de setter sammen de ulike gruppene. Ikke alle tåler høye lyder. Musikksmaken blant brukerne er like forskjellig som blant alle andre mennesker. Noen liker klassisk, andre køntri. Det siste er forresten veldig populært på Marensro. Men denne høsten er det Prøysen-tema. *Det var a' Marte og n' Baldrian*, synger Ragnvald.

Kristian glemmer å tromme, så Bjørg Holm må minne han på det. Chris Robin stråler med mikrofonen i hånda.

Lydløse pc-er

Elisabeth Borg har stort sett brukt

nettbrett til å skaffe seg tilgang til NAKUs kunnskapsbank, men nå opplever hun en nylig innkjøpt iMac som mye bedre til å søke og lete etter fagstoff med. I tillegg til å være på jakt etter artikler for å oppdatere seg selv,

trenger man av og til å få en bekreftelse på at man kan noe. Enhetslederen er også en flittig bruker at nettkurstilbud på sidene til Helse Sør og fagorganisasjonen Lederne.

Bare så synd at pc-ene til kommunen av sikkerhetsmessige årsaker ikke har lyd. Men hun forstår at det er viktig med høy

datasikkerhet i en kommune, da det er mye sensitiv informasjon som lagres. Derfor bruker hun som oftest hjemme-pc-en for å få svar, tilegne seg kunnskap og for å underbygge avgjørelser. Det samme gjelder dersom man ønsker å ta

Her finner jeg kunnskap om alt som har med utviklingshemming å gjøre.

Anne Grete Lund, høgskolelektor ved Høgskolen i Telemark.

MARENSRO

- Marensro i Skien er et dagsenter for personer med ned-satt funksjonsevne fra 18 år og oppover. Brukerne er organisert i fem grupper, der den ene er pensjonistgruppe. Hovedmålet er å opprettholde funksjonsnivået og tilrettelegge for utvikling av ferdigheter og evner.
- Hver av de 34 tjenestemottakerne har sin egen individuelle plan som definerer mål og beskriver metoder for å nå dem. Dette er boligens ansvar. Tidsplanen til hver enkelt skal ivareta den daglige treningen og alle andre aktiviteter, som fysioterapi, gruppeaktiviteter, fritidsaktiviteter, hviletid, lunsj med mer.
- På dagsenteret er alle fagutdannet, blant annet som vernepleiere, omsorgsarbeidere, hjelpepleiere, barne- og ungdomsarbeidere og pedagoger. Her er varmtvannsbasseng og sanseavdeling, og tilbud om Qi Gong-massasje, matlaging, varierte formings- og kunstaktiviteter, ridning, hagearbeid og matlaging, for å nevne noe.
- Marensro ble etablert i august 1992 som en konsekvens av HVPU-reformen. Denne tjenesten er ikke lovpålagt, men reguleres av lover og forskrifter som for eksempel helse- og omsorgstjenesteloven, forvaltningsloven og pasient- og brukerrettighetsloven.

et av kursene på NAKU-portalen. Man må gjøre det hjemme. Først i 2014 fikk personalet ved Marensro og de andre enhetene innenfor omsorg for funksjonshemmede i Skien kommune tilgang til internett og mail på jobben.

I tillegg til artikler og kurs, setter hun pris på NAKU-portalen som en innfallspport til medisinske tidsskrifter og andre lenker. Samtidig har hun hele tiden fulgt sin egen røde tråd.

- Jeg er ikke så glad i medikamenter for alt mulig, mye kan løses på andre måter, sier Elisabeth.

I forrige uke leste hun seg opp på temaet aktivitet, der hun fant råd, tips og vink til ulike aktiviteter på dagsenter. →

Gode overganger krever god planlegging. Men når det gjelder musikk, er hun rimelig oppdatert på egen hånd. Elisabeth spiller både piano og gitar og synger i kor. Hun har til og med nettopp kjøpt seg en ukulele.

Jeg arbeider blant annet med dommeravhør av barn og utviklingshemmede. Kripas bistår politidistriktene med dommeravhør av «de særlig sårbare personene», primært vil det si førskolebarn og utviklingshemmede. Tidligere jobbet jeg i Vestfold politidistrikt, der jeg blant annet var med på å etablere Statens barnehus i Sandefjord. Det var i forbindelse med dette arbeidet jeg ble kjent med NAKU. Siden den gang har jeg benyttet meg av nettsidene til NAKU. Primært er det kunnskapsbanken som benyttes for å innhente informasjon om ulike diagnoser. Dette er til god hjelp i forberedelsene til dommeravhørene, der det er viktig å ha god kjennskap til de ulike utfordringene ved de ulike diagnosene. Dette danner et godt grunnlag før samtalene med verger/habiliteringstjenesten eller andre som kjenner den utviklingshemmede som skal avhøres.

Rolf Arne Sætre, Politioverbetjent Kripas

Kvalitetssikring av kunnskap

Enhetstjenesten for funksjonshemmede i Skien kommune har omtrent 300 årsverk, som betjener 125 brukere. Det er et mål at faglig oppdatering skal gjennomføre arbeidet i de kommunale tjenestene.

Enhetsleder Trond Persen er leder for Maribakken, som til sammen utgjør tre bofellesskap for psykisk utviklingshemmede i Skien. Det er lenge siden han oppdaget NAKU, så lenge at han ikke husker om det var tips fra kollegaer eller informasjon på et kurs han deltok på.

- Jeg brukte portalen mye den første tiden, da jeg var enhetsleder for mindre enheter og jobbet mer direkte med brukerne. Det var særlig temaer jeg var usikker på som var enkelt å søke opp på NAKU-portalene. Man kan selvfølgelig

Uroglede: Lene M. Kringlåk elsker de klare tonene fra klokkespillet, de lokker fram smilet.

google et tema, men da får man opp mye rart. Hos NAKU er alt faglig forankret, det er ryddig og ordentlig. Du vet at informasjonen der er riktig og kvalitetssikret.

Han har nylig sendt ut en informasjonsmail om NAKU til alt personale som daglig jobber med brukerne

- Personalet har ikke fått brukt det så lenge, så jeg har rett og slett ikke fått særlig mange tilbakemeldinger enda. Skien kommune var seint ute med å gi alle ansatte nettilgang. De aller fleste har bare hatt tilgang til data-maskiner via terminalen i noen måneder. Nå er Trond Persen ivrig etter å komme i gang med kursing.

- Planen min videre er å studere kursene som ligger på NAKU-sidene nøye og få personalet til å gjennomgå

noen av dem. Det er bedre at de på dette viset får den samme kompetansen alle sammen enn at noen få blir sendt fysisk på kurs, som er alternativet, mener han.

Ut av skallet

Det musikalske temaet på Marenso i høst er Prøysen. Geir drar fram munnspillet sitt når Ragnvald slår an tonen til Sparegrisvisa. Det er innlevelse fra første tone. Geir har sittet ganske alvorlig og stille med rynkede panne gjennom de første sangene. Nå er han stjerne. Pannen er glatt, øynene er lukket og venstrehånden danser i takt med munnspilltonene.

Etter en lite kunstpause, svinger han igjen armen med munnsillet opp foran munnen, venter på det rette øyeblikket og fortsetter. Musikk er en fantastisk inngangsportal, en bryter som kobler på

Jeg er jevnlig innom og holder meg oppdatert i forhold til fag og konferanser som skjer rundt omkring i Norge. Når jeg er i kontakt med kommunene, anbefaler jeg NAKU.

*Janne Aas Wikheim,
rådgiver hos fylkesmannen
i Telemark*

deltagelse, følelser og kontakt.

- Musikk og andre sterke sanse-inntrykk får autistene ut av skallet sitt, forteller Ragnvald.

- Vi har tre mål. For det første skal vi utfordre dem. De skal oppleve mestring. Og de skal delta aktivt ut fra sine egne forutsetninger. På slutten av dagen spør jeg alltid meg selv om jeg har klart det. Og jeg stiller de samme kravene til meg selv, forteller orkesterlederen.

Han leser bladet Utvikling fast, men har ikke oversikt over hva nettsidene til NAKU tilbyr.

Felles kunnskapsløft

Fagsjef Geir Hjelstad bruker derimot nettsiden til NAKU jevnlig for å følge med på det som skjer på feltet funksjonshemming. For et par år tilbake kom en representant fra NAKU på et ledermøte og orienterte om nettstedet og bruken av det. Det førte til hyppigere bruk og at bladet Utvikling ble distribuert direkte til flere enheter.

- Sist jeg var inne, lette jeg etter opplæringsvideoer om etiske dilemmaer, og fant en som tydelig viser hva som skjer under et legebesøk dersom man ikke har nok informasjon. Portalen er veldig enkel og nyttig, synes han.

Elisabeth Borg er enig.

- Portalen har gode overskrifter, og det er lett å søke seg fram til rett tema, sier den datakyndige enhetslederen. Hun oppfordrer stadig medarbeiderne sine til å bruke kunnskapsbanken og kurstilbudene.

- Jeg oppfordrer mine ansatte til å bruke siden til NAKU, finne fram til artikler, videoer og opplæringsvideoer, som de selv kan ha nytte av i sitt eget arbeid. Vi er alle ansvarlige for oppdatering og utvikling av egen kompetanse og jeg har pekt på ulike muligheter gjennom NAKU-portalene. Vi har tatt dette opp som eget punkt i fag-

terapeutmøtene og har vedtatt at vi i de neste fagdage, med heldags fordyping, nettopp skal vie nettbasert kunnskap og navigering i disse stor oppmerksomhet. Det er viktig at hele personalet løftes

Jeg bruker kunnskapsbanken flere ganger i uka for å forberede undervisning til vernepleierstudenter. Nå sist gikk jeg inn og fikk tips i forhold til fritid med bistand.

*Anne Grete Lund,
høgskolelektor ved
Høgskolen i Telemark*

Harmonika: Geir T. Kildal går i ett med munnspeilet sitt.

sammen og ikke minst får faglig påfyll samtidig, understreker hun.

- Da kan alle der og da relatere tema direkte til eget arbeid og vi finner kanskje løsningen på en utfordring sammen. En annen metode er at noen setter seg sammen og jobber mer med kunnskapen de finner og deler det med oss andre.

Hektisk hverdag

Elisabeth Borg har hatt en kronglete og fargerik vei til jobben som enhetsleder på Marenstro. Den har gått via data og litteratur til markedsanalyser og bygging av oljeplattformer. Nå er det sju år siden hun kom til Skien, og hun har god bruk for alle tidligere erfaringer i jobben.

- Døra di står alltid åpen, sier Bodil Auran Neset, en av sambrukspersonalet. Det appellerer til oss, ønsker alle velkommen inn.

- Det er viktig å ha kontakt med alle, også dere som jobber i boligene. Slik kommer det mange positive innspill som jeg kan ta med meg i hverdagen, svarer Elisabeth.

Dagene er hektiske på Marenstro. Likevel blir det noen innsmett med faglig oppdatering. I tre år har etisk refleksjon vært et eget prosjekt på Marenstro. Elisabeth printer ut gode tekster, kopierer og deler ut til de ansatte.

- Jeg skulle gjerne hatt mer tid til å oppdatere meg, blant annet på alle de grundige artiklene om psykisk helse som ligger på nettsidene til NAKU, sier vernepleier Terese Skare. Hun er fagansvarlig for en av de fem gruppene på dagsenteret.

I bladet Utvikling finner hun mye interessant fagstoff, og hun har vært inne i kunnskapsbanken til NAKU og sett mange artikler hun gjerne skulle ha studert nærmere. Men dessverre blir det for liten tid til å gå i dybden i en hektisk hverdag.

På musikkrommet går det mot slutten av konserten. Veronica har vært så fascinert av sangen og musikken, diskolyset og rytmene, at hun helt har glemt å spille på skarptromma som står foran henne. Vikar Marte Birkeland synger med, mens Veronica bare smiler fra øre til øre.

Lær mer!

Elektronisk arkiv – rapporter

NAKU har en egen arkivside for publiserte rapporter fra NAKU. En egen oversikts side finner du ved å gå til denne adressen:

<http://naku.no/nyheter/30>

Vi har opprettet en egen nasjonal kalender som lister opp relevante kurs for deg som er opptatt av tjenester til personer med utviklingshemming.

Siden finner du på forsiden til www.naku.no

E-læring om helseoppfølging

NAKU har utviklet et eget e-læringsprogram om helseoppfølging av personer med utviklingshemming. I kunnskapsbanken finner du et større antall e-læringsprogram som er aktuelle for deg som yter tjenester til personer med utviklingshemming.

E-læringsprogrammet finner du her: <http://naku.no/portal/helse>

Kunnskap om hva tvang og makt kan føre til på kort og lang sikt

Etter avviklingen av helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU) har det vært mindre fokus på de skadevirkninger offentlig bruk av tvang og makt kan føre til når det gjelder personer med utviklingshemming. Når personer med utviklingshemming opplever krenkelser og overgrep, tenkes det i denne sammenhengen ikke bare på voldshandlinger som skjer som konkrete lovbrudd, men også krenkelser og handlinger som utføres av ansatte som yter tjenester med hjemmel i kapittel 9 i helse- og omsorgstjenesteloven. Bruk av tvang og makt reiser en rekke etiske problemstillinger knyttet til rettssikkerhetsaspekter som selvbestemmelse, frihet og verdighet.

Les mer på <http://naku.no/node/1270>

Modeller i miljøarbeid

I senere år har det kommet en rekke fortellinger om til dels store endringer og økt satsing ved etablert praksis overfor personer som oppfattes å ha krevende og utfordrende atferd. I hvert enkelt tilfelle framstår disse som enestående fortellinger/historier, og er det også. Imidlertid

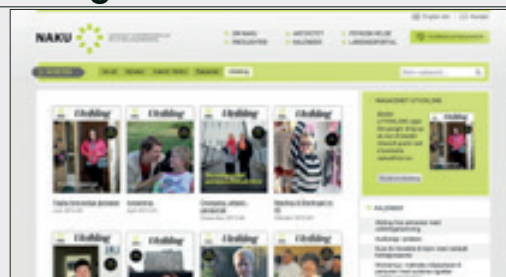
kan det ha interesse å se om det finnes en eller flere fellesnevner i fortellingene. Kanskje er det noen sider ved måten man tilrettelegger på, tenker på, strukturer på og lignende. NAKU har samlet 10 slike fagmiljø og utarbeidet en eksempelsamling som viser noen av de faktorene som ligger til grunn for at de har lyktes med å utvikle/reducere bruk av tvang og makt. Hefte kan lastes elektronisk, men kan også bestilles gratis ved å kontakte naku@hist.no

I kunnskapsbanken er det et eget område som omhandler bruk av tvang og makt. Les mer på: <http://naku.no/kunnskapsbanken/12/95>

Elektronisk arkiv - Utvikling

NAKU har en egen arkivside for tidligere utgaver av magasinet Utvikling. Her kan du kronologisk gå gjennom våre utgivelser.

Les mer her: <http://naku.no/nyheter/1>

KUNNSKAPSBANKEN | PUBLIKASJONER | UTVIKLING | AKTUELT

KUNNSKAPSBANKEN: Arbeid og aktivitet, Familie og venner, Helse og omsorg, Hjem og miljø, Kultur og fritid, Oplevvar og utdanning

MAGASINET UTVIKLING: Tema: Faglig forsværlige tjenester. Du kan få

NYHETER: Meningsfylt fritid (14. Oct), Quiz om rettigheter for personer med utv... (2. Sep), Gode overganger krever god planlegging (14. Aug)

Hvor er kunnskapen og hvordan kan vi ta den i bruk?

ARTIKKEL I det norske samfunn og i den vestlige verden for øvrig sier vi at vi lever i et kunnskapsbasert samfunn. Et kunnskapsbasert samfunn betyr at man støtter seg til arbeider som har en vitenskapelig forankring. Enkelt sagt er det slik at de som driver forskning og fagutvikling har et behov for å nå ut med sin fagutvikling og forskning, og de som utfører tjenesteyting har behov for å ha oversikt over forskning og fagutvikling som er relevant for sine arbeidsoppgaver. Det er et krav at også tjenester til personer med utviklingshemming skal være basert på en praksis som er forankret i velprøvd og godt faglig utøvelse.

TEKST Kim Berge, rådgiver/nestleder NAKU

Innenfor svært mange områder finnes det i dag god kunnskap tilgjengelig om tjenester til personer med utviklingshemming. Kunnskapen vi snakker om handler om erfaringsbasert kunnskap,

forskningsbasert kunnskap, fagutvikling, eksempler, lovverk og statlige føringer. En av utfordringene som mange ansatte i norske kommuner, fylker og stat viser til, er imidlertid at det kan være vanskelig å finne informasjon om hvor denne kunnskapen finnes. Årsaken til

utfordringen handler om flere forhold. For det første er tjenester til personer med utviklingshemming i stor grad basert på rettigheter som også gjelder for personer som ikke har en utviklingshemming. Men når man skal tilpasse og gjøre tjenester individuelle og gode, er

MAGASINET UTVIKLING

Bladet **UTVIKLING** utgis fire ganger årlig og du kan få bladet tilsendt gratis ved å kontakte naku@hst.no

[Vis alt om Utvikling](#)

KALENDER

- Aldring hos personer med utviklingshemning
- Audiologi i praksis
- Kurs for foreldre til barn med nedsatt funksjonsevne
- Workshop i målretta miljøarbeid til personer med autisme og/eller utviklingshemning
- Inclusive society
- European conference of Social housing "A home for all/Et hjem for alle"

det relativt stor enighet om at det foreligger forhold som man skal ta høyde for når man skal utføre tjenester. Eksempelvis vil det være svært uheldig å ikke ta innover seg at personer med utviklingshemming ofte har særlige utfordringer i forhold til å kommunisere om sin egen helse. Innenfor normal- modellen i Norge oppsøker man selv helsetjenesten når man har en plage. Ved ikke å ta innover seg kunnskapen om at normalmodellen ikke fungerer for personer med utviklingshemming vil det kunne få fatale konsekvenser. Flere og flere benytter internett i søken etter kunnskap. Søkemotorer på internett er ikke designet for å finne fram til denne kunnskapen vi her snakker om. I mindre grad klarer internett å kvalitetssikre hvilken kunnskap som er god nok og mest relevant. Det er i tillegg mange andre faktorer som gjør at det kan være vanskelig å orientere seg og å skaffe en oversikt som gjør at man kan gjøre en vurdering som kvalifiserer til faglig skjønn eller faglig resonnering. Du kan lese mer om faglig skjønn og faglig resonnering i kronikken i dette nummeret av magasinet Utvikling.

Erfaringsutveksling og målsettinger
NAKU sin oppgave er å bidra til at særlig kommunalt ansatte kan dra nytte av erfaringer i andre kommuner, og at de har tilgang på forskning og fagutvikling ved høyskoler og universitet. NAKU ble opprettet som en frittstående enhet underlagt Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006, og er finansiert av Helsedirektoratet. Bakgrunnen for forslaget om opprettelsen av kompetansemiljøet finnes i St.meld.nr. 40 (2002-2003) "Nedbygging av funksjonshemmende barrierer". Meldingen inneholder et eget kapittel om reformen for utviklingshemmede som ble gjennomført fra 1991, og det pekes på noen av de utfordringene man fortsatt står overfor i oppgaven med å sikre gode levekår for utviklingshemmede.

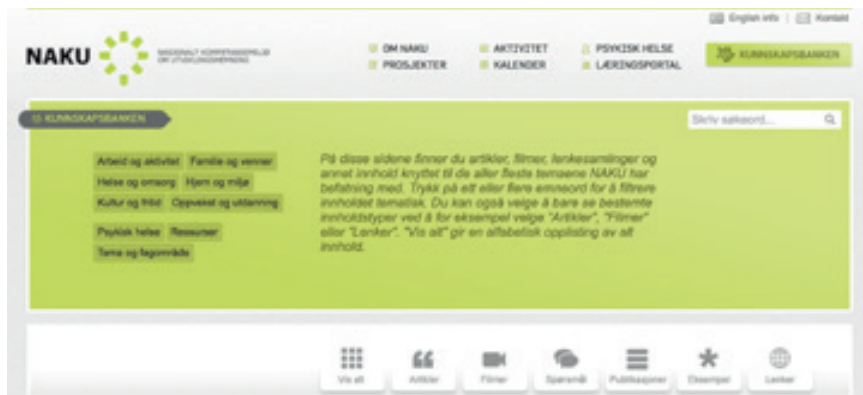
For NAKU går målsettingen om bedre levekår for personer med utviklingshemming langs flere løp. Årlig får vi tildelingsbrev fra Helsedirektoratet. Vi har i tillegg en faggruppe som gir råd til daglig leder av NAKU i strategiske valg for å utvikle våre tjenester. Faggruppen består av sentrale fagpersoner

fra ulike nivå i tjenesteytingen til personer med utviklingshemming. I tillegg er to interesseorganisasjoner representert i faggruppen.

Magasinet Utvikling og kunnskapsbanken

Prosjekter som vi har arbeidet med over tid er blant annet magasinet Utvikling, som du nå leser i. I dag er det over 8000 abonnenter på magasinet og enda noen flere leser det på nett. Magasinet Utvikling gis ut fire ganger årlig og er temabasert. NAKU drifter også Nasjonalt fagnettverk om psykisk helse og utviklingshemming. Et annet prosjekt som vi har jobbet med, siden oppstarten i 2006, er den elektroniske kunnskapsbanken som finnes på www.naku.no.

I et tett samarbeid med svært mange kommuner, sykehus, høyskoler og universitet har vi utarbeidet den nasjonale elektroniske kunnskapsbanken som i omfang er Nordens største kunnskapsbase om tjenester til personer med utviklingshemming. Kunnskapsbanken skal inneholde den mest relevante kunnskap som er tilgjengelig om tjenester

Rådgiver og nestleder i NAKU, Kim Berge.
Foto: Synnøve Aasan

og levekår for personer med utviklingshemming. For å være en kunnskapsbank kreves det at arbeidet med å bygge den opp, skjer kontinuerlig og i nært samarbeid med andre miljøer som har tilsvarende oppgaver og/eller er viktige bidragsyttere innen utvikling av tjenester til personer med utviklingshemming. Samarbeidet innebærer at NAKU eller våre samarbeidspartnere peker på områder som det burde vært sammenfattet informasjon om, eller at man produserer stoff forstått som ny fagutvikling og/eller forskning. NAKU foretar i mindre grad egen forskning, men vi har rettet en innsats innfor særlig tre hovedområder som har vært relativt kunnskaps-svake nasjonalt. Dette har vært innenfor områdene helseoppfølging – psykisk og somatisk og rettsikkerhets-spørsmål, blant annet knyttet til bruk av tvang og makt.

Kunnskap og kvalitet

Kunnskapen som formidles i vår kunnskapsbank har forskjellig nivå med tanke på vitenskapelighet. Materiale som ligger ute i selve kunnskapsbanken er vurdert av sentrale forskere og fagpersoner med god oversikt over det aktuelle området. Der det vises til lover, forskrifter, offentlige dokumenter, fagbøker, fagtekster, forskning og utviklingsprosjekter, så har disse den standard som en kan forvente av slike, og er med det også å regne som gyldig

kunnskap innen det aktuelle fagtemaet. Utfordringen ligger i å ha en oppdatert kunnskapsbank hvor ny informasjon og kunnskap legges til eller overtar den eksisterende.

Like viktig som å sikre at kunnskapsbanken gir en fullstendig og dekkende oversikt innenfor det området som kompetansemiljøet har som mål å dekke,

Kunnskapsbanken bygges opp slik at den først og fremst er tilgjengelig for NAKUs primære målgruppe, som er ansatte i kommunene, men også for andre fagpersoner og offentlige instanser, pårørende og personer med utviklingshemming.

er det viktig å avgrense innholdet i kunnskapsbanken mot områder som klart ligger utenfor kompetansemiljøets ansvar. Huller og mangler i kunnskapsbanken vil kunne forekomme, ikke alene fordi vi overser eksisterende kunnskap, men også fordi det mangler kunnskap på noen områder.

Kunnskapsbanken bygges opp slik at den først og fremst er tilgjengelig for NAKUs primære målgruppe, som er ansatte i kommunene, men også for andre fagpersoner og offentlige instanser, pårørende og personer med utviklingshemming. Dette innebærer spesielle krav når det gjelder krav om innhold, universell utforming, tekniske løsninger m.m. Arbeidet med kunnskapsbanken skjer kontinuerlig og skal også fungere som en pådriver til å samle inn eller framskaffe kunnskap på områder hvor man tenker at kunnskapen er skrinnet.

Kunnskapsbanken er delt inn i flere hovedområder og følger sektorprinsippet. Områdene er Arbeid og aktivitet, Familie og venner, Helse og

omsorg, Hjem og miljø, Kultur og fritid og Oppvekst og utdanning. I tillegg er det lagt inn tre overbyggende områder som omhandler Tema og fagområde, Psykisk helse og Ressurser.

Økt bruk av internett

Når vi teknisk utvikler www.naku.no tar vi høyde for at man bruker datamaskiner som var nye på 2000 tallet. Innenfor dataverden er dette svært gammelt. Når vi i tillegg vet at den offentlige dataparken i mange kommuner opererer med programvare som gjør bruk av internett begrenset, gir det ytterligere utfordringer både for den som bruker internett og vi som utvikler innhold. Trenden med å bruke internett som informasjonskilde er voksende og mer og mer informasjon og opplæring legges over på nett. Dette gjelder både i offentlig og privat sektor.

Vi ser at flere og flere benytter den kunnskapen vi gjør tilgjengelig gjennom våre kanaler. Vi ser at statistikken over besøkstrafikk er økende og evalueringer gjennomført av Helsedirektoratet viser samme trend. Imidlertid ser vi at det fortsatt er et uutnyttet potensiale i å kunne nå flere fagmiljø og personer.

Vi har her omtalt de to største kommunikasjonskanalene vi rår over. Magasinet Utvikling og kunnskapsbanken. Vi kjører en rekke andre prosjekter som blir kommunisert gjennom disse kanalene. De fleste av de finner du i kunnskapsbanken.

Kontakt oss gjerne om det er noe vi kan bistå med, eller om du vil være med å dele gode eksempler som reportasjen fra Skien.

Kunnskap – en frigjørende kraft til å støtte, utvikle og forandre

Kronikk

KARL ELLING
ELLINGSEN
Professor, daglig leder
NAKU

Dette nummeret av magasinet Utvikling handler om NAKU. Som Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming står formidling av kunnskap helt sentralt. Kunnskap, i alle former, inngår som en viktig komponent i kompetanse. Kunnskap er mangt, og av mange slag, og vi tilegner oss kunnskap på ulikt vis, med virkemidler tilpasset den kunnskapen vi søker.

NAKU har siden starten i 2006 bygd opp en elektronisk kunnskapsbank, og utgir årlig fire utgaver av magasinet Utvikling, blant annet det du leser nå. Til sammen utgjør kunnskapsbanken og reportasjene en samlet kunnskapsbase, som formidler forskning, lovgivning, politiske føringer, fagtekster og eksempler. Fagkunnskapen gjelder innen en rekke områder, alt fra miljøterapi, helsefag, psykologi, pedagogikk, sosialt arbeid og juss. Målet med kunnskapsbanken er å styrke kunnskapsgrunnlaget hos den enkelte ansatte. Kunnskap er en forutsetning for å bli en trygg og åpen helse- og omsorgsarbeider. Kunnskapen må rettes til å frigjøre og ikke undertrykke brukerne.

Kunnskapsbasen har også som siktemål å sikre virksomhetene virkemidler til opplæringen og oppfølgingen av fagansatte i tjenestene til utviklingshemmede. Forskjellen fra individnivå der den enkelte selv søker kunnskap, til systemnivå der virksomheten systematiserer og tilrettelegger for kunnskapssøking, ligger nettopp i systematiseringen, organiseringen og gjennomføringen. På systemnivået er det også viktig å støtte og motivere ansatte til å bruke sine evner, kunnskap og kompetanse.

Et særmerke hos fagpersoner er fagkunnskapen. Fagkunnskap erverves først og fremst fra utdanning, eksempelvis profesjonsstudier, hvor det også kan inngå praksis under fagkyndig veiledning. Noen vil også utvikle fagkunnskap gjennom deltakelse i

faglige praksiser. Det vitenskapsteoretiske grunnlaget og hvilke vitenskapelige metoder disse fagene bygger på, er forskjellig. Profesjoner som bygger på mange fag må derfor ha god kjennskap til flere vitenskapelige metoder.

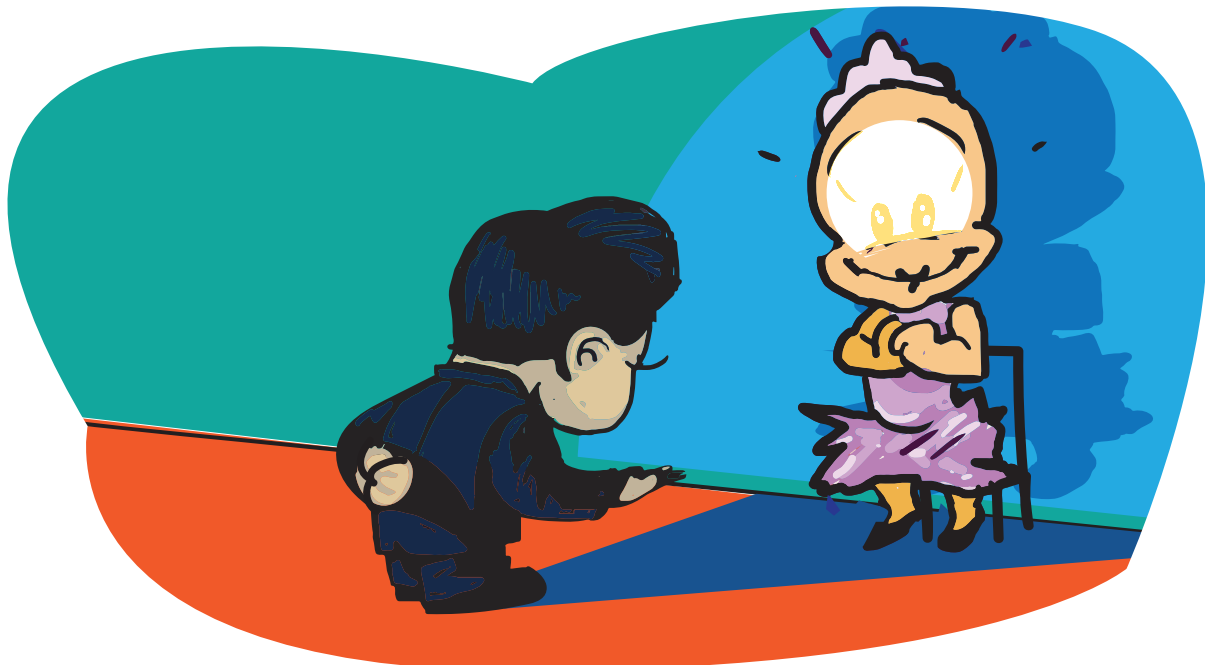
I praktiseringen av faget oppstår ofte situasjoner hvor vi må anvende faglig skjønn eller faglig resonnering. Det krever selvsagt fagkunnskap for å kunne

utøve faglig skjønn. Som fagperson er vi også utrustet med allmennkunnskap. Det er en kunnskap vi alle har om det å være menneske, om menneskets utvikling, om grunnleggende forutsetninger for vår eksistens, for helse og sosiale forhold, om tilhørighet til andre, og viktigheten av vårt lokale og globale miljø. Dette er også det kunnskapsgrunnlaget vi støtter oss til i etiske og moralske spørsmål. Allmennkunnska-

pen tilegner vi oss gjennom å vokse opp i en familie, i møte med andre helt fra starten i barnehage og skole, siden i arbeidslivet, og formidlet gjennom en rekke medier og informasjonskanaler. Allmennkunnskapen er omfattende og dekker alle livets områder. Dybde- og breddekunnskapen vår innen allmennkunnskap varierer fra person til person. Enkelte viser en stor omsorgsevne, andre har gode kunnskaper om medisiner og sykdommer, noe er gode menneskekjennere, noen har en velutviklet rettferdighetssans, noen er dyktige til å snekre, sy etc. Interesse, nysgjerrighet og vitebegjær er gode drivkrefter for utviklingen av vår allmenne kunnskap. Noen av oss har en egen evne til å observere og reflektere over de store og små spørsmålene i livet. Noen bruker dette til å komme fram til gode og viktige betraktninger som kan framstå som påstander eller hypoteser, og kan også formuleres slik at de blir til små visdomsord eller rene teorier.

Alf Prøysen var i besittelse av en slik observasjonsevne og formidlingskunst. Han når svært

Kunnskapsbasen har også som siktemål å sikre virksomhetene virkemidler til opplæringen og oppfølgingen av fagansatte i tjenestene til utviklingshemmede.

mange med sine dikt, sanger, noveller og fortellinger. Fortellingene er gjerne lune eller folkelige, og samtidig sylskarpe. "Du skal få en dag i måra" er nasjonal arv, men også en svært personlig opplevelse og erindring i Prøysens eget liv. I oppveksten møtte han både fattigdom og fordommer, og om hva det kan koste å holde fast i drømmen. I visa "Gris-kokktrøsta" fortelles en konkret fortelling, direkte og lettfattelig, som i tillegg inneholder refleksjoner og livssyn som omhandler de grunnleggende spørsmålene i livet, formulert på en underfundig måte som avsluttes med: "For vi skal villig gløkke du er en grishusknøl, men det på en betingels', du ska kamma hau' det sjøl". Jeg var innom Prøysenhuset rett før dette nummeret skulle i trykken, og snakket med guiden Lovise Skaug og spurt om hva hun la vekt på ved Prøysen forfatterskap i forhold til hans kunnskaps- og menneskesyn. Hun svarte blant annet de mange tekstene hans hvor han tydelig forsøker å vekke folk og forhåpentligvis få dem til å se urettferdigheten i samfunnet. Hun peker også på hans mange tekster som handler om å tåle annerledeshet med vekt på menneskeverdets ukrenkelighet. Prøysen framstår sånn sett som en av de store norske humanistene. Hun sier at Prøysen nok mente at kunnskap gjennom læring er viktig, og like viktig er å utnytte de evnene en er utrustet med. Begge deler viktige for drømmene våre, som har en sentral plass i hans forfatterskap.

Personlighetstrekk utvikles tidlig og utgjør en sterk referanseramme som det skal mye til for å rokke ved. Vår evne til innlevelse og empati hører hjemme i det allmenne. Innlevelse er i tillegg en evne, egenskap og ferdighet som inngår i det

faglige. I mange profesjoner øves det på innlevelse og empati. Det å være sosialt behendig, det å forstå seg på folk, å kunne snakke med alle, er personlighetstrekk og egenskaper som er uvurderlige for de som arbeider med mennesker. Noen vet intuitivt når andre trenger å få høre at "Du skal få en dag i måra". Dette er personlighetstrekk som bidrar til at personer sikter seg inn mot yrker og jobber der man arbeider med mennesker.

Jeg var hos første års vernepleierstudenter ved Høgskolen i Lillehammer (kull 2014-17) på samme turen som jeg var innom Prøysenhuset, og spurte dem hva de vil trekke fram som viktig kunnskap i arbeid med mennesker. "Å gjøre andre glad er den største glede du kan ha", var svaret som kullet tilsluttet seg. Ivar Lie har satt noe av det samme inn i en faglig ramme, og la vekt på at alt rehabiliteringsarbeid må være forankret i mål og ønsker personen selv har. Å nå sine mål eller å oppleve å delta, gir glede. Glemmer man at det handler om den andre, eller å starte der personen befinner seg slik Kirkegaard formulerte det, kan den faglige tilnærmingen fortones fremmed og truende.

Faglig resonnering forutsetter at man gjør det, resonnerer, både individuelt og i gruppen. I faglig resonnering inngår begge komponentene allmennkunnskap og fagkunnskap, men også de erfaringene vi har. Overlappingstid, fagmøter og personalmøter er viktige møtesteder og anledninger til slik resonnering. Når tiden brukes godt, når de som leder møtene trekker fram fagkunnskapen, allmennkunnskapen og erfaringene hos alle, bidrar dette til å sikre faglig forsvarlige tjenester.

B

Economique

NORGE P.P. PORTO BETALT

Avsender:

Høgskolen i Sør-Trøndelag, NAKU,

Postboks 2320,

7004 Trondheim

Utviklingshemming og psykisk helsearbeid

NAKU koordinerer Nasjonalt fagnettverk om utviklingshemming og psykisk helse. Nettverket har til nå utarbeidet tre temahefter om psykisk helsearbeid. Heftene har tema om grunnleggende psykisk helsearbeid, om forhold rundt medikasjon ved psykiske lidelser, om ansvarsområdene til kommunehelsetjenesten, spesialisthelsetjenesten og hvordan de to nivåene samarbeider. Heftene er gratis og kan lastes ned fra nettsidene som e-utgave. Hefte 1 og 2 kan bestilles i papirutgave ved henvendelse til naku@hist.no

NASJONALT KOMPETANSEMILJØ
OM UTVIKLINGSHEMMING

Utvikling kommer ut fire ganger i året og kan bestilles gratis på naku@hist.no

Bladet er for deg som yter tjenester til mennesker med utviklingshemming.

Du skal finne interessante reportasjer, debatter, råd og tips inne i bladet.

Utvikling gis ut av Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU)

Hva ønsker du å lese mer om? Vi vil gjerne høre fra deg på naku@hist.no